

benne a fészek: a jászol;
pap fia és fejedelmek
kardja virít a pecséten:
Biblia és kegyelemnek
záloga nyugszik a kézben.
Minden pálya dicső lesz,
s fényre derül kicsi házad;
dolgozz csak, hogy az Isten
meghallgassa imádat.

V.

Küzdeni s győzni tanulj. Kell küzdeni s győzni hazáért.
Gyáva a nép – hát járom jár neki s átok a lázért,
mit soha nem fűtött honi szív, csak csúf idegen pénz...
Lelkeket árul a rusnya, a bűn már nyomja gerincét,
ám a te csípőd nem töri össze ezernyi hamis vágó:
jársz egyenest és büszkén – gyámolít édesanyádként
szép hited és a virágzó föld: gyönyörű Magyar országot!

VI.

Önnézés, te vagy a diadalmas bére, nem a díj.
Majd az alázat jó, de nem a megalázkodás.
S ha megkopott a gépezetben egy fogaskerék,
vagy lomha lett a szíj –
te nem feledheted, hogy reád a munka vár,
és nem az álmodás.

VII.

Nemzeti fény a cél. Hogy elérd, forrj egybe magyar nép.
Ne hagyj, hogy bús hazád fölött Zrínyi mondja énekét,
ha „méreg ég”, s ha „kánya, kígyó, féreg egyre támad”...
Óh, magyar, te mégse' hagyhatod kicsiny hazádat!

Balázs Ildikó

„Az élethez bátorság kell”

Emlékbeszéd Wass Albert születésének száztizedik, halálának huszadik évfordulóján

Wass Albertet egyre több helyen tanítják az iskolákban, egyetemeken. Amikor diákjaim megkérdezték tőlem, mi a legfontosabb számomra az írásaiban, egyetlen mondatát emeltem ki a *Csaba* című regényéből, amely írásainak egyik visszatérő motívuma lett: „Az élethez bátorság kell.”

Hogy mit jelent ez? A cselekvés bátorságát. Hogy jelölj ki magadnak feladatot, és végezd el, lásd, mit kíván tőled az élet, és tedd meg azt! Ne ülj karban tett kézzel, másokat figyelve, leszólva, irigykedve! Ki az irigy? Aki csak az eredményt látja, s a teljesítmény mögötti munkát nem, kívánja a másét, de semmit nem tesz azért, hogy neki is legyen. Wass Alberttől nagyon távol állt az irigység. Akik leszólják azt az író, aki több mint ötven könyvet írt, azokból az irigység beszél. Az emberek jelentős része egész életében nem olvas ötven könyvet. Ő ötvenet írt.

Az élethez bizony bátorság kell! Mit is jelent ez? Hogy megtaláld azt a tevékenységet, amelyhez a legtöbb tehetséget és szorgalmat érzel, amibe bele tudsz feledkezni, miközben észrevétlenül telnek az órák, percek. Hogy találd meg életed társát, hogy merj családot alapítani! Nem szükséges társkereső oldalakat böngészni, Instagramon, facebookon lógni, mert ha van egy célod, egyszer csak ott áll melletted egy társ, és azt mondja: csináljuk együtt! Mint ahogy Wass Albert mellé is odakerült Eva Siemers, aki hat gyereket szült, s ugyanakkor munkatársa volt a férjének: csodálatos stílussal németre fordította műveit. Majd Amerikában a második feleség, a skót származású Elisabeth Mc'Clain, aki pedig angolra fordította a férje műveit.

Wass Albertnek hat fia volt, a második, Csaba kiskorában meghalt. Az egyedül maradt legidősebb kisfiú csigákat vitt a sírjára, mondván: Csabika szereti az ilyeneket.

Az élethez bizony bátorság kell, hogy egy ilyen családi tragédia után még négy gyereknek adjunk életet, és felneveljük őket. Grófnak lenni – nemes embernek lenni – lélekben nemesnek lenni elsősorban kötelezettség, hogy gyarapítsuk a nemzetet tanult, képzett emberekkel, ne csak magunkért tegyünk, hanem szűkebb s tágabb környezetünkért: családunkért, népünkért.

A mostani emlékünnepekre készülve három vaskos mappát vettem elő, melyekben a kutatásommal kapcsolatos levelezést őrzöm. Leveleztem, e-maileztem dél-amerikai, kanadai könyvtárakkal, Budapesttel, Bukaresttel, Marosvásárhelyel, Németországgal, Svájcjal és a Miami-i Wass Albert könyvtár örével, dr.

Lukácsi Éva tudós lelkésznővel. 2002 novemberében megismertem dr. Vincze Piroskát, a debreceni Gróf Wass Albert Társaság alapítóját. Pár nappal későbbi keltezéssel egy levél olvasható tőle:

„Kedves Ildikó! Egymás szavába vágva csapkodtak gondolataink, sok a közlendő a magyar irodalom óriásáról, közös szerelmünkről: Wass Albertről, ill. vele kapcsolatban. Meg kell ismertetni őt a magyarsággal, a világgal – akkor is, ha sokan elzárkóznak tőle, rémhíreket és tévtanokat hirdetnek róla. Ismerjék az igaz embert, a látó embert, a prófétát, a tudóst, a »halk szavú, udvarias, finom úriembert« – ahogy Szeleczy Zita mondta.“

Vincze Piroska volt az, aki mindvégig lelkesített, s figyelte a munkámat. Egy nyilatkozatában félig már odaát, ezt mondta derűsen, tagolva, nagy lelki nyugalommal: „Szerelmes vagyok Wass Albertbe“.

Ő, aki orvos volt, nyilván tisztában volt a szó tartalmi, élettani és lélektani jelentésével. Én meg fiatal nyelvész, azt gondoltam: a magyar nyelv különbséget tesz szeretet és szerelem között. Régebb a két szó jelentése más volt. Régi mondásunk, „az Isten szerelmére“, érzékelteti ezt az archaikus rajongást. Az Isten szerelme, szeretete, hite. Vincze Piroska nem restellte kimondani, hogy rajongásig szereti Wass Albertet. Nemcsak mint író, művészt, hanem mint embert is. Én meg akkor azt gondoltam: ó, megszállott, idős asszony! Talán mégiscsak túloz.

Nyolc évet töltöttem Wass Albert szellemi aurájában. Akik sajtónyilatkozatokat írnak ellene, nem olvassák el egyetlen sorát sem. Nem tudjuk meggyőzni őket úgy, ahogy meggyőzött engem a nyolc év kutatás és a többezernyi elolvasott oldal.

Hogy Wass Albert valóban az volt, akinek Vincze Piroska mondta.

Aki már kamaszként verselt és publikált. Aki huszonöt évesen befutott első könyvével, a *Farkasveremmel* az egyetemes magyar irodalomba. Elbeszéléseit lefordították a magyarországi németek, és megjelentették lapjukban, a *Pester Lloyd*-ban. 1941 januárjában megkapta a legnagyobb hazai irodalmi elismerést, a Baumgarten-díjat. Műveit hét nyelvre fordították le: németre, szlovákra, csehre, hollandra, spanyolra és románra. Ő maga is írt németül, angolul. Mély empátiával ábrázolt magyart, székelyt, román, zsidót, örményt és szász, majd németet és amerikai. Monumentális életművet hagyott hátra, termékenysége és népszerűsége vetekszik a Jókaiéval.

Született Erdélyben, elmenekült Németországba, és Amerikában lelt új hazára. Onnan figyelte hátrahagyott hazája sorsát.

Tollamat az éjszakába mártom,
úgy írom ezt a levelet, apám.
Egy új Rodostó álmaim virrasztom
idegen télben, idegen tanyán.

És láthatatlan kísértet-betűkkel:

nevemet a falakra fölírom

„Itt jártam. Élek.

Él az Isten is még.

És övé a legutolsó szó joga.

A tövissé vadult ember fölött

Ő az eke és a borona.”

Levél – ezt a szerény címet adja Wass Albert e lappangó nagyversnek, melyet Bajorerdőben írt 1947-ben, a világegést követő menekülés során, melyben számára nemcsak az otthon veszett el, ahova soha vissza nem térhetett, hanem letűnt egy egész világ, s az otthontalanság elkeseredésével, a nincstelenség elszántságával, mint a bibliai Dániel könyvében – mene mene tekel ufarsin –, írja a testetlen kéz a falra figyelmeztetését az Isten kegytárgyait megszenteltelenítő, lakomázó Baltazár királynak: Szamba vette Isten a te országglásodat és véget vet annak. Közismerten pedig: Megmérettetél és könnyűnek találtattál.

Wass Albert hasonló próféta magasságból figyelmeztet, mint oly sok vátesz-költőnk, azaz látnok-költőnk. Ismerős ez a figyelmeztető, fenyegető hang a magyar irodalomban: „A föld kerekége megrendül e szóra, / S látja, hogy érkezik a régen várt óra” – sürgeti Batsányi János *A látó* című versében az emberi egyenlőséget s a felvilágosodást.

„Átok fejedre minden dal, / Melyet zeng velszi bárd“ - élteti Arany János *A walesi bárdok*-ban a levert 1848-as forradalmat.

„Habár fölül a gálya, / S alúl a víznek árja, / Azért a víz az úr!“ – kiált Petőfi társadalmi igazságosságért a *Föltámadott a tenger* című versében.

„Hé, nagyurak: sok rossz, fehér ököl, / Mi lesz, hogyha Dózsa György kósza népe / Rettenetes, nagy dühvel özönöl?“ – fenyeget Ady Endre *Dózsa György unokája* című versében.

Wass Albert meg ilyen látomást vetít elénk:

„Jaj annak, aki otthonunkat lakja prédára éhes bitorló-jogon! Fölszág az erdő, hogyha jönni látja! Lába elé göröngyöt vet az út! Rabszolgaság ellen az ősi föld bogáncsokkal lázadni megtanúlt! Megkeseredik szájában a kenyér. A bor ecetté lesz az asztalán. [...] Halottak napján sírjukból kikelnek a tisztos holtak, kicsik és nagyok. És számonkérlik tőle jussukat és számonkérlik azt, hogy hol vagyok...?“

A honvesztés felér egy agyvérzéssel. A száműzetés nemcsak Mikes Kelemenet búsi-totta Rodostóban. Ő, aki soha vissza nem térhetett Zágonba, hiába minden csillag Zágon felé mutatott. Wass Albert Zágon a floridai Astor lett – astor az arámi nyelvben csillagot jelent. Itt lelt viszonylagos megnyugvást egy végigdolgozott élet után.

Akik magukénak vallják Wass Albert világügyelő szellemiségét, vagy maguk is átéltek, megtapasztalták a honvesztés poklát, tudják azt, hogy aki elhagyta, mert vala-

milyen okból el kellett hagynia hazáját – hisz ilyen döntést rendkívül nehéz hozni, és senki nem jókedvében, jó dolgában hozza azt meg –, az olyan, mint a középkori szökött jobbágy: törvény nem védi, mert a törvény odahaza maradt, elveszett. Maga szab törvényt, és maga üli torát, ünnepét. Az új haza, bármivel kecsegtessen is, csak mostoha marad, aki tisztességgel elviselt, tudatosan elfogadott, de nem szerethető. Mert jelenléte mindig egy eltávozott, hiányzó, talán halott személyre emlékeztet.

A régi hazát pedig megszépíti a térbeli, de legfőképpen az időbeli távolság, s ha az ember hazautazik, egyben időutazást is tesz. Az előrehaladó korról egyre elevebbek és fájdalmasabbak az emlékek. Két év után bomlanak a kapcsolatok, s maradnak a kövek: a közterek, szobrok, házak, a régi iskola, ahonnan már nem jön ki a régi tanító. A szülőház, a régi utca, ahol nem, vagy csak elvétve járnak a régi szomszédok.

Wass Albert halálát fegyver okozta, idén húsz éve. S a szív, amely a döntést meghozta, végigszenvedte ezt a Golgotát. Kockázatos lett volna a friss, bizonytalan rendszer-váltás után Európába jönnie. Miután kisgyerekkorában elváltak szülei, édesanyjánál, báró Losonczy Bánffy Ilonánál Bécsben töltötte a nyarakat – oda sem vágott, pedig a századelőn egy ország volt Ausztria-Magyarország. Erdélybe haza nem mehetett, gazdasági okból a mai napig érvényben tartják a halálos ítéletét.

Nem volt hova jönnie. A vasasszentgotthárdi udvarház, melyet az idézett versben annyira féltett, rég elpusztult. A cegei tó megvan, körülötte ugyanúgy zúgnak a tücskök, mint mindig, az örökkévalóságban.

Magába zár az árvaság magánya,
mint valamikor Mikes Kelemen.

Egy új Rodostó partján hallgatom
az embertelenségek tengerét.

Idén harminc éve, hogy Erdélyből áttelepültem az anyaországba, abba a kis anyaországba, melyet közel 8000 km²-rel faragtak kisebbre, mint amekkora Magyarországnak a Romániához elcsatolt része: Erdély és a Királyhágó-melléke. Tettem ezt azért, hogy emberhez méltó életet élhessek, tanulhassak, gyerekeimet elláthassam. S őket magyarnak nevelhessem.

Most itt állok egy nagyanyám szülőfalujától pár kilométerre született erdélyi író emlékművénél, s nehéz dolgom van, pár szóban elmondani, mi is az esszenciája ennek a hosszú művészi útnak. Mit ragadhatnék ki belőle? A személyes kötődésen túl – apám a Wass-uralom gazdatisztje volt 1937–1938-ban –, istenhitét, hitvilágát, hiszen ez adja az írások megtartó erejét. Wass Albert nem üres bestsellert írt, s bár művei a népszerűségi listán ma is élen járnak, érződik bennük, hogy szerzőjüknek tartása van: egy mély hit, mely kegyelmi adomány.

Mi a titka Wass Albertnek?

Mi a titka annak az embernek, akire több embernyi sorsot mért a világ Ura? Nemzete szószólójaként – kisebbségbe rekesztve, majd száműzetésbe vetve.

Mi a titka annak az írónak, aki megtanult a vele élő emberek nyelvén szólni-írni, aki nemcsak megfigyelte őket, de ábrázolni is tudta mindnyájukat. Embereknek, gyarlóknak – értőn és megértőn, elfogulatlanul. Olykor távolságtartó iróniával, tudva, hogy a kulturális különbség nem jogosít fel sem istenítésre, sem becsmérésre. Ne ítélj. Emberek vagyunk.

Mi a titka a látónak, aki számára nem létezik az idő? Mint minden nagy művész, isteni üzenetek szószólója. Jelenkori próféta. Akinek érdemes szavára figyelni, sorait megszívlelni, üzenetét komolyan venni.

Wass Albert látnok volt. Jövőlátását unokáink igazolni fogják.

(Elhangzott Debrecenben, 2018. február 20-án)

A próféta, a Messás és egy lapaj nő (1996, linómetszet)